

אוצרות האוצר

עלון שבועי מכתבם של עורכי אוצר הספרים היהודי השיתופי

דבר העורך:

בלתל היו חוקה לכלי עלמא...

בסייעתא דשמיא זכינו והקוראים מדווחים על ציפייה של ממש לקראת הופעת הגליון השבועי.

בשבוע בו אנו קוראים בתורה על בניית המשכן ועל קביעת השראת השכינה בתוך מחנה. אין לנו אלא לכאוב על חורבנו של מקדשנו ועל סילוקה של השכינה מתוכנו, ויחד עם זאת יש לנו להתעורר לקבוע יתד ופינה להשראת השכינה באמצעות רחבונם תורניים והרבת גבולות הקדושה.

גם השבוע אנו זוכים להרחיב את גבולות העלון בתופעת מדורים חדשים:

1. בית האוצר - ערכי אוצר הספרים. באוצר הספרים היהודי השיתופי, ישנו **מרחב ערכים**, בו מעלים העורכים ידיעות מעניינות ומקיפות לפי נושאים, בדומה למעשרה בראשונה של רבי חיים חזקיה מדיני בעל "שדי חמד".

השבוע טעימה בנושא כתיבת וקריאת עשרת בני הזמן במגילת אסתר.

2. קטשה אחת שלשה ירחים - בכל שבוע אייזה בלייז נסקר שאלה אחת בענייני דיומא (פרשת שבוע, מעדים או דף דומה) וכמה ירחים שגאמרו עליה בדברי רבנותנו.

השבוע על מנהג ומצוות שהייתו יין בפורים עד דלא ידע.

3. אוצר הפנים - בכל שבוע אייזה פנים מלוקטים על פרשת השבוע שהוקלדו והועלו במהלך השבוע לאוצר על ידי העורכים.

4. אוצר המאגיד - ביאורים ועיונים באגדות חז"ל, על סדר הדף היומי.

אנו פונים בקריאה חזרת ללומדים די בכל אתר ואתר לשנס מתנים ולהצטרף אלינו, העורכים מן השרה באוצר הספרים ובעליון אוצרות האוצר. להגדיל תורה ולהאדירה.

שבת שלום

פול 16

סרקוסטה או סיראקוזה - על פורים סרגוסה

ארבעים משפחות בסלוניקי המתייחסות למשפחת סאראוסא, כמה מאנשי קהילת "בית אהרן" ובני משפחת אלחדיף מק"ק "ציציליא ישי", נהגו להתאסף מדי שנה בהיכל בית הכנסת של ק"ק בית אהרן בסלוניקי ביום י"ז שבט ולצום, ובלייל י"ח שבו היו קוראים מתוך מגילת קלף כמגילת אסתר את "מגילת סרגוסה". בבוקר שלמחרת, חגגו כביום הפורים, שלחו מנות איש אל אחיו ובטלו ממלאכה. כך דיווח הגאון רבי דוד פיפאנו אב"ד סופיה במכתבו אל החוקר שלמה רזאניס שביקש לעמוד על אופיו ותפוצתו של מנהג 'פורים סרגוסה'.

מלבדם, קיבל רזאניס דיווחים על 20 משפחות בעיר ארטה שביוון ו-20 משפחות בעיר ינינה שבאלבניה ו-12 משפחות באיזמיר שבטורקיה, שחגגו אף הן את החג. אף בירושלים נמצאה משפחה אחת שחגגה את פורים סרגוסה. על פורים סרגוסה במאמר שלפניכם.

פדרו הרביעי מאראגון, בעל הפגיון

השנה שנת ה'ק"מ. שליטה הבלתי מעורער של ממלכת אראגון הוא פדרו הרביעי. אראגון היתה ממלכה ששלטה על שטחים נרחבים בתוך ספרד של ימינו. מלכי אראגון הרחיבו והגדילו את שטחה של הממלכה בזה אחר זה. גם פדרו הרביעי לא שקט על שמרו והוסיף לממלכה את הדוכסיות של אתונה ונאופטריה ביוון. באופן כללי, התאפיינה תקופת שלטונו של פדרו הרביעי בבסיונות לחיזוק וייצוב הממלכה בפני גורמי חוץ, כמו סיציליה ויוון, ובפני גורמי פנים אנטי-מלוכניים.

מנהג קבוע היה למלך, לבקר מעת לעת ברחובות הערים, לפגוש את ראשי הקהילות השונות, וכך לממש מקרוב את דופקם של נתיני הנאמנים, שנאמנותם – כך נראה – לא היתה ברורה למלך והוא חש צורך לבדקה מפעם לפעם בעצמו.

אוצר השבוע / חדשות אוצר הספרים

ספרים חדשים שהועלו לאוצר:

- הועלה לאוצר **פירוש רמב"ן על התורה**.
- פירוש רש"י על מסכת פסחים**, עולה בצמוד ללימוד הדף היומי.
- ממשיכה העלאת **ילקוט שמעוני**, וכן **כלי חמדה (לניאדו) ועץ יוסף** על מדרש רבה.
- הושלמה העלאת **פירוש הרשב"ש על תלמוד בבלי**.
- החלה העלאת **פירוש מלאכת שלמה על המשניות**.
- העלאת מפרשי השו"ע בעיצומה: עלו על חלק אורח חיים - **ט"ז, שערי תשובה, אשל אברהם ונתיב חיים**.
- ספר **אומד מיהודא** עולה לאוצר במסגרת **פרויקט העריכה השבועי**.
- לראשונה מאז נדפס בברלין תע"ה הועלה במהדורה מפוראת עם מראי מקומות, קונטרס הפולמוס **"פנים מסבירות"** שכתב רבי יחזקיה יהושע פייבל תאומים זצוק"ל נאב"ד פרעמיסלא ובריסקלי ובו משיג בחריפות על פסקי שול"ת פנים מאירות זצוק"ל שראה בהם פגיעה ברבני אשכנז הקדמונים.
- הועלה **ספר אילת השחר על יבמות**.

חדשות נוספות:

- בסייעתא דשמיא נחצה רף ה-**300,000** עריכות באוצר.
- התעוררות להרחבת **פורטל שמיטה**, כהנהגה לשנת השביעית הבע"ט
- כמענה למבקרים, נוצר דף **"אוצר: יש לי חידוש"** - שם יכולים המבקרים להוסיף חידוש בכל נושא, והעורכים הקבועים יסדרוהו במקום המתאים.

ברוכים הבאים למשתמשים החדשים:

קולמוס, תא שמע, המנטר, א.ד.מ, רחמים, בן דוד, ידיד אח.

כשבאי כוחו של המלך דרשו לפתוח את ספרי התורה, שררה דממה מחרידה בקרב הקהל כולו, כשם שידע זאת מרקוס כך ידעו כולם שבספר התורה אין למעשה כל ספר תורה והנרתקים ריקים. הפחד היה גדול והגבאים, שכל אחד מהם היה סבור שרק הוא החזיר את הספר התורה, פתחו את הספרים בידים רועדות. לכשנמסר המלך שכל ספרי התורה במקומם, שבה חמתו לבעור, אך הפעם על המשומד מרקוס שהוליך את המלך שולל וגרם לו לצאת למסע מיותר אל רחוב העיר. פסק הדין היה ברור, המומר מרקוס יועלה על הגרדום ברחוב העיר, והעיר סרגוסה צהלה ושמחה.

תקנת פורים

יהודי סרגוסה קיבלו עליהם לחוג את ימי חגם, בימי י"ז וי"ח שבט בכל שנה ושנה, והוא מכונה בשם "פורים סרגוסה" או "פורים שני". סיפור הנס נכתב במגילה מיוחדת אותה קוראים יוצאי סרגוסה ביום החג.

יש לציין שיום י"ז שבט מוכר כיום שמחה ומשתה יין גם בכתבי הרמח"ל ורמ"ד וואל.

זיהויה של סרגוסה

במשך שנים היתה מקובלת הסברה ש"סרגוסה" היא העיר סרקוסטה שבממלכת אראגון, ידיעה זו הייתה מקור לתהיות על דיוק התאריכים שבמגילה, ובשאלת זהות המלך האראגוני אם היה זה דון אלפונסו החמישי או דון פדרו. ואולם בשנת ה'תק"ע פרסם ד" סימון מקופנהגן מאמר ובו הראה שכפי הנראה לא התרחש הסיפור באראגון שבספרד, אלא בעיר סיראקוזה שבאי סיציליה (בהגייה הסיציליאנית המקומית: סאראוזה).

להשערה זו נמצאו בהמשך תימוכין רבים כמו פיוטים עתיקים לפורים סרגוסה שמועדים לבני סיציליה, והסיפור נתמך בפקודות שנתן בתחילת שנת 1400 למנינם (ה'ק"ס), מרטין מלך סיציליה, ובפקודות מן השנים הבאות, שכולן נשתמרו בארכיונים וממן עולה שבמהלך השנים הוטל חיוב על יהודי האי להופיע בדרשות הכמרים הנוצריים כשספרי תורה בידם, ואחר כך בוטלה החובה לשאת את ספרי התורה למעמדים משפיליים אלו, ואף נאסר על הנוצרים לחרף ולגדף אותם.

כשהיה מגיע המלך אל רחוב היהודים, היו יוצאים המון העם לקראתו כשבראשם ראשי הקהל נושאים בידם את ספרי התורה, אותם אספו מכל שני עשר בתי הכנסת שבעיר. תחושת הכבוד והשררה שחש המלך שעה שנכבדי היהודים יצאו לפניו עם ספרי התורה, הסבה למלך עונג גדול אותו הוא התקשה להסתיר. ברור אם כן, שחמת המלך בערה בו כשקרא את המסר אותו ביקש מומר בשם מרקוס להעביר לאזניו המלך. "היהודים" כך מרקוס "מוציאים את רחוב העיר, לקבלת הפנים, רק את תיקי הספרים כשהם עטופים במעילי רקמה הדורים, ואילו הספרים עצמם נשארים להם בבית הכנסת בכדי שלא לבזותם".

המלך זעם, ובלבו גמלה ההחלטה, בשבוע הבא יצא המלך לביקור בקהילה היהודית ואם אכן יתברר הדבר שנרתקי הספרים שבידי הנכבדים ריקים, תהיה זו הפעם האחרונה שבה נכבדי העיר יראו את אור השמש או יראו בכלל, ואילו שאר הקהילה תאלץ לקחת את מקל הנדודים ולעזוב את כל שטחי ממלכת אראגון.

הידיעה על ביקורו הצפוי של המלך, התקבלה בשוויון נפש אצל הקהילה היהודית שהורגלה לביקורים אלו שבאו מעת לעת ולא היו כפופים ללוח זמנים כזה או אחר. הגבאים, כהרגלם, הוציאו את ספר התורה מתוך הנרתקים, כל אחד בבית הכנסת שעליו הוא היה מופקד, והכינו את תיק הספר כשהוא עטוף בדים יקרים שבהם נהגו יהודי סרגוסה לעטוף את ספרי התורה במועדי ישראל.

התשועה

בלילה, שעות ספורות לפני ביקורו של המלך ברחוב העיר, נגלה אל גבאי בתי הכנסת, אליהו הנביא. הוא הורה לגבאי להחזיר את ספר התורה אותו הוא הוציא אל הנרתקים, כך בחלומו של כל אחד ואחד מגבאי בתי הכנסת. הגבאים מיהרו לקיים את מצוותו של אליהו הנביא כשכל אחד סבור שהוא היחיד שמחזיר את ספר התורה לנרתקים.

למחרת בא המלך פדרו הרביעי ופמלייתו לרחוב היהודים, אל מרכבתו הצטרף הפעם גם המומר מרקוס שבא בהוראת המלך לבדיקת אמיתות טענתו שתבצע ברחוב של עיר ושתוצאותיה עלולות לעלות ליהודים במחיר חייהם או חיי חירותם.

זינוס הספרדית בשנת ה'ת

התחש

ברשימת התרומות הנצרכות לבניית המשכן המופיעה בתחילת פרשתנו **(שמות כה ג-ז)** מופיעה גם בריה לא מוכרת שעורותיה שימשו לכיסוי אהל מועד. זו היא התחש. לדמותה של בריה מופלאה זו במאמר שלפנינו.

רש"י כותב "תחשים, מין חיה. ולא היתה אלא לשעה. והרבה נוונים היו לה לכך מתרגם ססגונא, ששש ומתפאר בנוונים שלו".

מקורו של רש"י הוא מהגמרא במסכת שבת (דף כה), אלא שבעוד שסוף דבריו
אכן מפורשים בגמרא שם (ע"א) הרי שתחילת דבריו לכאורה נסתרים מדברי
הגמרא, וכפי שנציג מיד.

התחש מהור או פמנ

הגמרא מביאה את ספקיו של רבי אליעזר האם עור בהמה טמאה הפרשו כאהל נחש אהל לגבי טומאת אהלים. ובבבאור ספקו אומר רב אחא בר אבהו שרבי אליעזר למד דין אהל ממלאכת המשכן שם נקרא כיסוי אהל מועד בשם אהל. והסמך רבי אליעזר האם התחש שהיה כימי משה וממנו נעשה כיסוי האהל, זהו תפארת אר מזור.

במהלך המיזם בנמרא אלוי לא נכנס במסגרת מאמר זה, מביאה הנמרא את דבריו של רבי יוסף אותם מצטט רש"י בסוף דבריו: "אמר רב יוסף היינו דמתרגמינן ססגונא ששש בנוזין הרבה".

בנוגע לעיקר ספקו של רבי אלעזר מסיקה הגמרא (ע"ב):

מאי היו עלה דתחש שהיה בימי משה? א"ר אלעא אמר רשב"ל אומר היה רבי מאיר תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמה היה ולא הכריעו בה חכמים אם מין היה הוא אם מין בהמה הוא. וק"ן אחת היתה לו במצחו ולפי שעה נודמן לו למשה ועשה ממנו משכן ונגנז.

הנמרא מוסיפה ומבארת שמאחר שמצאנו בעל חי אחר שבמצחו קרן אחת מסתבר שהגדרת התחש וזה להגדרתו שלו. מי הוא אותו בעל חי? דאמר רבי יהודה שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו. ומאחר ששור הוא בהמה טהורה, מסתבר שאף התחש טהור.

התחש חיה או בהמה

הנמרא ממשיכה להקשות לפי זה מדוע לא הכריעו חכמים האם התחש מין חיה או מין בהמה, והלא כשם שרוצים אנו ללמוד משורו של אדם הראשון שהתחש טהור, כן יש לנו ללמוד ממנו שהתחש בהמה הוא ולא חיה.

ומיישבת הנמרא שמלכד מין זה ישנו בעל חי נוסף בעל קרן אחת בראשו, קרש שמו, שבשונה משורו של אדם הראשון, הוא חיה וממילא איננו יודעים האם לדמות את התחש לשורו של אדם הראשון שהוא בהמה או לקרש שהוא מין חיה.

הריס"ט א' מוסף שבדאי קרש זה הינו בריה טהורה, שהרי אם לא כן שוב יקשה כיצד מוכיחה הגמרא שהתחש מזור משורו של אדם הראשון, שמה יג' ירדמות את התחש לקרש המאכל, אלא ע"כ שאף הקרש בריה טהורה היא ואין חלוק משורו של אדם הראשון אלא שזבחמו זה היה. וכך גם במבואר בחולין (מב)

הברעת רש"י בספק שלא הכריעו חכמים

מסקנת הגמרא בהבאת דברי רבי מאיר שלא הכריעו חכמים בהגדרתו של התחש האם מין חיה הוא או מין בהמה, מעלה תמיהה בפירושו של רש"י שהובא בתחילת הדברים. מנין לרש"י להכריע בפשטות "תחשים, מין חיה", והלא רבי מאיר מעיד שלא הכריעו חכמים בשאלה זו ורש"י מנין לו להכריע.

לשאלה זו נזקקו רבים מהמפרשים, והנו נציג כאן שני יישובים שנאמרו בזה:

הולכים אחר הרוב ואין חוששים למיעוט

הספר חידושי מהרש"א על התורה, הינו למעשה ליקוט של דברי המהרש"א מתוך ספריו חידושי הלכות וחידושי אגדות על הש"ס הרלוונטים לפירושי

פסחים פת:

א"ר זירא שה לבית מכל מקום

פירש רש"י אינעל הבית הקטן של ביתו ואין צריך דעת. וצ"ל וכל העוול ר"ל חסר פירוש שר"י אינעל מקום אלא לקיים וכו' שנה העוסקין מימניהו ופסח וכו' צ"ל צריכין אנו לאדון לבירה. ועיין בתוס' (ד"ה) שפירשו שהוא משום דשה לבית משום דרבך. ומה צריך נעמים פירוש זה ברשון ר"ל שנה הבית מכל מקום. ובתוס' שר"י, ומה צריך דמה היא נראה לבאר לר"ל חסר דיתן לן שרן מימני. של וכל הבית מבוא פירושן אינן משמע מר"ל על אחד ואחד מכל הבית אבל שיש שורה של אבותא פירושן אינן משמע המספח על כל בני הבית, וממלאי הביתא היתום ואומר שדעתו להיותו כבן ביתו של זה האל של זה הר"א קרי בלא קרי בריה שפי' מצי אכיל מחסות של זה. והיינו שאין כל חסתינו בני מינו של זה למינו של זה ושהיתם יכילום היתום אמת והשואמו מינה על בני הבית ואותו מינה על כל בני הבית אלא שעל כפי היתום להנחיד עצמו כבן בית מינו של זה אלא של זה, ואת, זה וכל העוסקין אחר חסתיה ואין כבן מחסות.

רד"ה בדקפדי אהודי

[illegible]

פסחים פט:

רד"ה ועל חגיגתו

[illegible]

אמר רבא קנסא

[illegible]

ובעיקר טעם הקוּס' של ההעיר לדליל (עוה) אמרין סכו בשמן של מעשר שי לא יעשנו
 דמיום על כר חבורה שאין אומרין מעשר שי בירושלים, וקנין וחפסות (ד'ה לפי) סתמו
 וזדחזחו מעבר אסר פדיה, ובמש רשב"א כתבו לשאר אסור מכירה אלא משום דבין חציה
 וזדחזחו בירש סכנת מעשר שי שאין אומרין אותו וקנין משכבין אותו ואין שולקין נגדו.
 והנה לפי זה אמרנו אחר הדין לענין קדשים אם היה המקח תופס היה מקום לקום אחר
 וימנהו לפי קדשים, ואמלא אפסר לשאר חל המקח חל סוף שי כאן בדין חציה
 ולקום נסמרה. והנה שלבני גיהנה ופסר לא קנסו כן. זה בלאו כיהן לא קשה וכמו שכתבנו

התורה. בין השינוי הוסף המלקם מדיליה חידושים ופגנים (מסומנים באצבע מורה). אחד מהם, בנוגע לקשיה דידך.

הוא מקדים בדבריו קשיה, מדוע לא הכריעו חכמים שהתחשש בוראי מין היה ולא מין בהמה, שהרי מין הקרש כולו בעל קרן אחת והוא מין היה ואילו מין השיחוישין למימאט. ואחרי נעלינו לחשש למכונן כמובן שאין לנו הכרע ויתכן שהתחשש אכן דומה דווקא לשורו של אדם הראשון, המיעוט שבבעלי הקרן האחת, והוא בהמה ולא היה.

אין זאת, הוא מבאר, הוא מאחר שרבי מאיר הוא בעל המימרא ודעתו היא שהיושישין למימאט. ואחרי נעלינו לחשש למכונן כמובן שאין לנו הכרע ויתכן שהתחשש אכן דומה דווקא לשורו של אדם הראשון, המיעוט שבבעלי הקרן האחת, והוא בהמה ולא היה.

מעתה אין כל קשיה על דעת רש"י. הרי הלהבה קיימת לן שהולכים אחר הרוב ואין חששנות למיעוט אלא רוב בעלי הקרן האחת הינה חיות, ולכן כתב רש"י בפשטות ולא כל ספק, תחששו מין חיה.

יש אם למקרא או יש אם למסורת

פתרון נוסף לקשיה זו מציע הגמורק הגרייב (שבת שם). תחילה הוא מציג כתיבה בדבריו רב יהודה עשוי שהוא בעל המימרא בנוגע לשורו של אדם הראשון שהיה בעל קרן אחת, ואילו בגמרא בחולין (ב) אומר רב יהודה עצמו ביחס לאותו השור שהיו קרניו קודמין לפרסותיו. קרניו משמם שני קרניים, בניגוד לדעתו בשבת. כך גם מופיע בקריאת המובאת במסכת עבודה זרה (דף ג' ע"ב) הגרייב מציג לקבל את שתי המימרות של רב יהודה כתלויות במחלוקת הנאים וידועה אין יש אם למקרא או יש אם למסורת, האם נעלינו לקבל בעיקר את הדרישה הנובעת מהתריב של הפסוק או מהקרי שלו. כאן הלא כתוב "שור פר מקרין פפרים" והמקרא בשבת מפרש שאנחנו מקרין מקרין דווקא שהיה שורו בעל שני קרניו אך כיון שהכתוב הוא "מקרין" ר"ל שלא היה לו אלא קרן אחת.

נמצא אם כן שרב יהודה שדבריו נראים כסותרים זה לזה, התייחס בכל פעם לשיטה אחת בנתיאם. לדעת הסוברים שיש אם למסורת אכן לא היה שורו של אדם הראשון אלא בעל קרן אחת, ולדעת הסוברים שיש אם למקרא היו לו שתי קרניים כשאר שוורים.

מעתה, הלא רבי מאיר אינו מכריע אם מין היה הוא או מין בהמה, מאחר שאינו יודע אם לדמותו ולקבל את אדם הראשון שהיה בהמה או לקרש שהיה חיה, אך כל זאת אם נשקף שלשורו של אדם הראשון אלא רק קרן אחת, אבל להסוברים שיש אם למקרא והיו לו שתי קרניים אין כל דמיון בין התחשש לשור זה אלא התחשש והה לחלוטין אך ורק לקרש, ואם כן קשה שתקשר היה מין חיה גם אם התחשש מין חיה. ואגב, לפי זה גם תהיה פשוטות לספקן של רבי אלעזר בן נחמיה והתחשש היה בוראות מין חיה מהורה.

רש"י, אם כן, נקט בדבריו שהתחשש הוא מין חיה לפי שהוא סבור שהלהבה כסוכרים שיש אם למקרא. והוא הולך בזה לשיטתו בפרשת בא (שמות יב טו), שם מכריע עלמא כדעת רבי שמעון בפסחים (פג) הסובר שיש אם למקרא.

ומן התגלותו של התחשש

בגמרא בשבת מובא שהתחשש ממנו השתמשו למלאכת המשכן ילפי שעה נזמן לו למשה ועשה ממנו משכן ונזננו, משמעות הדברים שהתחשש לא היה קיים אלא שעה אחת והוא בזמן בניית המשכן, וכפי שמפורש ביתר פירוט במדרש תנחומא בשם רבי נחמיה "מעשה ניסים היה לא לשעה נבראה ובשעה זו נגנזה".

האבן עזרא רומז בדבריו שדברים אלו נפתרים לכאורה מפסוק מפורש. בחזקאל (טו) נאמר "ואנעלך תחש", הרי שחיו עושים מנגלים מתחתש באותם הימים, ולכך מפרש האבן עזרא: מין חיה היה ידועה בימים ההם, כי כן כתוב ואנעלך תחש והנה כבר היה נודע. האבן עזרא ממאן לקבל כפשוטו של מקרא את דברי המדרש לפי התחשש משה ניסים היה ולא היה אלא לשעה, שהרי אם כן כיצד היו עושים ממנו מנגלים באותו הדור.

רבי אליהו מורחה, הרא"ם, מציג שני יישובים לקשיה זו. מסקנתו היא שהיו שני מיני תחשים ואותו שנעשו בו המנגלים הוא ח'לקאל אילין המופיע בגמרא בשבת (כח). כממא ונקרא תחש לפי שהוא דומה לתחש בכך שיש לו גוונים רבים כמבואר בגמרא שם, והוא היה קיים תמיד. ומלבדו היה תחש נוסף, מעשה ניסים שלא היה באותה שעה, מהור, שפגמו נעשית מלאכת המשכן.

התוס' (ד"ה וזה) שהרי שרי למנות אחרים על פסוח.

עוד כתב רש"י: וי' האי' גוונא נמי אמרי' אינשי לאו עכברא גבא אלא חורא גבא, כלומר המוכר לא פשע אלא הקונה הלך מעותיו דבה, על"ז. והיינו הוקשה לרש"י מדוע נקנסין את קולא ואת המוכר וכו' כך פירש מהרש"ל הידוע דלאו עכברא גבא אלא חורא גבא. ויש לעיין מדוע הוצרך לזה והיה יכול לומר בפשטות שאין במה לקנס את המוכר, שהרי בגמלא המוכר הביא מעות ונקנסין שהיו מעותיו לקיץ המזבח אך המוכר שלא הביא מעות וכו' נקנסו אותו שביא מעות מביתו שמת זאת לא אמרין.

ועוד יש לזון על סברת המוכר והקונה שיתפסו מחקם מה רצו ישעלה בדין הדמים, האם חצוני שהיו חצוניים והיו נחתחלל קדושתם על בהמה הקדושה מכבר. או שהו דאי' שמעות אלו אחי' ישארו קדושים בקדושת זבח זה ומכל מקום חפצו רק שהיה הקרבן הזה של הקונה כדי שיוכל להקריבו לשמו. ואם כונתם היתה שהיו המעות חולין' ע"י שבאופן שהיתה הקרבן דבה שאמר הרי זו עולה אלא קרבן דר שאמר הרי זה, לא כן לו יצויר שהיה תופס המקריב היה הרווח כולו של המוכר שתיחיל היתה לו בהמה קדושה שהיה מחוייב להקריבה תחתיה שביד מעות חולין ואף איני ח'לקאל להקריב אלא קרבן קרן שיהיה זה קרבן דבה. וצ"ל האם גם ככה"ז יש מקום לומר לא עכברא גבא אלא חורא גבא. ואולי רש"י: סבור כפי בראש שיהיה ח'לקאל על רצו להקפיע המעות מקדושתם אלא רק שהיה קרבן זה של הקונה ויכול להקריבו לשמו ואח"כ המוכר יקנה במעות אלו קרבן חורא.

פסחים צ.

ר"ה אמר אבי

ואע"ז דאין אומר דבר שאינו שלו. וכן כתב רש"י בד"ה ורבי, אלמא שלו הוא ויכול לומר: או בהמשך דבריו: שנתן לו שלמים באהבה ויש בידו לאוסרן. ובסוף דבריו: דלא לואוסר. וזהו סליקא דתנאי' דפסח לרבי' ממונ' בעל' חוה' שהיה לו לאוסרן. מבואר שהאדל שיהיה לו חוה' מעטם שכוון שאינו שלו' לא מצי' לאוסרן. אמנם בר"ה ד"ה דל' משירי' בסופו פ' והממה נזמן מנהו הוא שאין דבר למוכר או אתן חל עליו. משמע שהוא טעם אחר, והיינו שאתן אדם בהם שנתן לו היה דבר כנגד משעה חזונה וכוון שאינו שלו אינו דבר הניתן עבורו והנתינה דידה' היה מה שממנה אותה אך עצם היתה ממנה והשיטתו של הקרבן אלא זה אינו שוקר בהמשעה נזונה. וצ"ל שסתור דבר רש"י. והנה צריך להבין מה שאמר ח'לקאל דאין אומר דבר שאינו שלו הלא מציאותו הוא שהתן וניתן תמורת משעה נזונה. ובשלמא לענין נעבד אינו יכול להגדיר בהמה זו כבהמה עבודה זרה כיון שאינה של אדם אלא כיון שאינא למימר. ונ"ל צריך לומר שאתן הוא גם חלות של ח'לקאל מצי' מחיל' לה. וצ"ל אפ"י שזו כונת רש"י שאין דבר למוכר או אתן חל עליו. אך אחי' צ"ל שאינ' ח'לקאל דבר למוכר הוא לא סיבת הדבר שהרי הסיבה היא מה שאינו שלו, וא"ל אפ"י, ודחוק.

[עורר השאלות: ש"ס יח']

הצעה נוספת מציע הרא"ם לפיה כוונת הגמרא שלא היתה אלא לשעה, פ"י כל אורן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר. הוא גם מודיק זאת מלשון הגמרא "תחש שהיה בימי משה" שפירושו הפשוט כל זמן שמשה קיים.

למעשה, הרא"ם רוחה פירוש זה בעקבות דברי המדרש תנחומא המבוארים לעיל שם מפורש שלא היה התחשש אלא באותה שעה של בניית המשכן ותו לא. ולכאורה גם בגמרא בשבת כפי שמשמ' ילפי שעה נזמן לו למשה ועשה ממנו משכן ונזננו משמע שלא נודמן אלא למשה ואך לעשיית המשכן.

התרנגום – תיאור או שם עצם

לסיום, נציג קושי נוסף בדבריו רש"י וביאור נפלא של בעל תנכות התורה. על פניו דברי רש"י צריכים ביאור, מה לו לרש"י ולחסרם מילים מוקשות מהתרנגום. הלא דרכו של רש"י לבאר המקראות לפי פשטם ואיזה צורך יש בביאור תרגום אונקלוס להוסיף תבנה בנף המקרא. ועל עצם ביאורו של רב יוסף בתרגום יש להקשות, מניין אכן שהתרנגום תרגם ססגנא על שם שיש בגוונים שלו, שמא תרגם את המילה תחש כפשוטה, שתהיה בארמית הוא ססגנא. ובמילים אחרות, מהיכן מסקן רב יוסף שהתרנגום כאן הוא תיאור של החיה תחש ולא שם העצם תחש.

כמה נביאים התנבאו בענין זה בספגין אחד, ראשון להם רבי העשיל בספרו תנכות התורה (אות צב). הוא מיישב את הקושי בתצורה נפלאה כשהוא מבאר שרש"י בעצם בא ליישב קושי שהתעוררה בעקבות תחילת דבריו. רש"י הלא הקדים לומר שהתחש לא היה אלא לשעה. מעתה מתעוררת קושיה עצומה, מדוע תרגם אונקלוס תחש ססגנא, הלא התחש לא היה אלא לשעה ואם כן מתי נעשה שימוש במילה ססגנא בתרגום המילה תחש. בשעה שקרא אדם הראשון לחיות בשמותם לא קרא אלא בלשון הקודש וארמית לא באה לעולם אלא כדור הפלגה. ואף בזמן אונקלוס כבר לא היה התחש בניני.

זאת הוקשה לרש"י, ועל כך הוא מיישב שאכן אין התרגום בא לתרגם את שם העצם לארמית כיון שאין תרגום למילה זו בארמית, שהרי מעולם לא נפגשו" התחש והארמית זו גם זו. אלא שהתרנגום בא לתאר את התחש ותיאורו הוא ססגנא, שישש בגוונים הרבה.

קדושת קרקע בית המקדש

בגמרא (פסחים 19.) מבואר שהמחילות הבנויות מתחת לעזרה, קדושתם תלויה במקום פתחם. אם פתחיהם לקודש הרי הם קדושים, ואם פתחיהם לחול דינם כחול. ואף שאמר רבי יוחנן מחילות לא נתקדשו, לא דיבר אלא באותם המחילות הפתוחות להר הבית אך מחילות הפתוחות לעזרה דינם כעזרה.

בש"ת תורה לשמה (סימן כ) הקשה מדברי הגמרא בזבחים (נד.) שם הסתפק רבי אמי בדין של כהן שלא עמד על קרקע בית המקדש בשעת העבודה אלא נעקרה האבן ועמד במקומה. הגמרא מבארת שאין לומר שהספק היה אם קידש דוד רק את הרצפה העליונה של בית המקדש או שקידש אף את קרקע המקדש עד התהום, שהרי אם כן היה לרבי אמי להסתפק בנוגע לכל העזרה אם ניטלה רצפתה. ולכן מסיקה הגמרא שדבר זה פשוט היה לרבי אמי דעד ארעית דתהומא קדיש [עד קרקע התהום קידש] וכל ספקו היה האם דרך שירות בכך או אין דרך שירות בכך.

ומעתה, מקשה הבן איש חי, כיצד סובר רבי יוחנן שמחילות לא נתקדשו, וכיצד תולה הגמרא את קדושת המחילות בפתחם בקודש או בחול, והרי קידש דוד את כל קרקע המקדש עד התהום.

זמן בניית מחילות בית המקדש

מכח קושיא זו מסיק הבן איש חי שדוד אמנם קידש את קרקע המקדש, אך הוא עשה זאת לאחר שכבר נחפרו המחילות ולא התכוון לקדש אלא את קרקע המקדש ואת המחילות הפתוחות לקודש. אך המחילות שפתחם לחול לא קידשם דוד מלכתחילה.

תשובה זו מחודשת במיוחד, שהרי כידוע שלמה הוא זה שבנה את בית המקדש ודוד על אף רצונו העז לזכות בכך לא עלתה בידו, וכדברי דוד (דברי הימים א' כח ב-ו): "ויקם דוד המלך על רגליו ויאמר שמעוני אחי ועמי. אני עם לבבי לבנות בית מנוחה לארון בריתי ה' ולהדום רגלי אלקינו והכינותי לבנות. והאלקים אמר לי לא תבנה בית לשמי כי איש מלחמות אתה ודמים שפכת וגו'. ויאמר לי שלמה בןך הוא יבנה ביתי וחצרותי כי בחרתי בו לי לבן". נמצא, לדברי התורה לשמה, שלמרות שדוד לא בנה את בית המקדש אך כבר בימיו היו קיימות אותם מחילות שתחת העזרה.

בניית מרתף תחת בית כנסת

הבן איש חי רוצה ללמוד מנושא זה לשאלה בהלכות קדושת בית הכנסת: בית הכנסת ישנה שהתפללו בה שנים הרבה, ואחר כך עשו בה מרתף - שחפרו בקרקע שלה חפירה גדולה ועמוקה תחת ההיכל ובנו כותלים סביב החפירה, ועשו עליהם כיפה של אבנים, שנעשה גג הכיפה הוא קרקע ההיכל. ופתח המרתף עשו אותו מבחוץ בחצר ואין הפתח פתוח בתוך בית הכנסת, ונסתפקנו אם יש לזה המרתף דין קדושה של בית הכנסת או לא.

תחילה רוצה הבן איש חי לטעון, שכאשר מקדשים קרקע אין כוונת המקדיש לרצפה העליונה בלבד אלא לקדש אף את הקרקע עד התהום, וממילא רק בבית המקדש שהמחילות נבנו קודם שהתקדשה הקרקע יש מקום ללכת אחר פתח המחילות, ובאופן שפתוחות לחול דינם כחול. אך בבית כנסת זה שבמשך שנים כבר שימש כבית כנסת ורק עתה נחפר בו המרתף לכאורה לא תועיל פתיחתו לחצר בית הכנסת כיון שכבר התקדשה הקרקע עד התהום ומה יפקיע קדושתה.

אלא שבדברי הגמרא בזבחים מדוקדק לכאורה שדוד הוא שקידש עד לארעית דתהומא, ומשמע שהדבר תלוי בדעתו ודווקא דוד כוונתו היתה לקדש עד קרקע התהום לפיכך נתקדשה הקרקע, והמחילות הותרו רק מאחר שנחפרו קודם שהקדיש הקרקע. אך באופן שהוקדש בית כנסת ללא כוונת חיובית להקדיש את הקרקע עד התהום יש לומר שאין הקדושה חלה אלא על רצפה עליונה וממילא מרתף זה יש מקום להתירו.

למרות שכן מכריע הבן איש חי להלכה, הוא מסייג את דבריו לענין אחר התלוי בדון זה. והוא, שלפי זה יצא דין מחודש ביותר, והוא שאם יחרב בית הכנסת יוכל ליטול את כל העפר משטח בית הכנסת בשיעור ג' טפחים או יותר ושוב אין בשטח זה קדושת בית הכנסת שהרי רצפה עליונה היתה ואינה. וזה דבר מיוחד שלא נמצא בשום פוסק ומסתבר שיהיה אסור.

בניית אולם שמחות לכיסוי הוצאות בית הכנסת

בנושא זה יעניין עוד בחשוףי חמד שרצה לדון בדון דומה לענין בית אולם שמחות תחת בית כנסת, ורצה להתיר מטעם שבימינו הרבה בתי כנסיות בונים אולם תחת הבית כנסת ובכך מוסיפים להכנסות בית הכנסת וממילא יש כאן משום לב בית דין מתנה עליהם, ע"ש.

נעקרה האבן הרי היא כמחילה

ובעיקר קושייתו של הבן איש חי מהגמרא בזבחים, יש להעיר שכבר עמד בזה בתוס' ר"ש משאנן וביאר שספקו של רבי אמי הוא באופן שנעקרה האבן ואם כן הרי היא כמחילה הפתוחה לקודש ועל זה אמרה הגמרא שבדאי קידש דוד אף עד קרקע התהום.

אלא שיש לדון בדבריו, מה הדין בקרקע המקדש סתם עד התהום בלא מחילות האם קידשה דוד או לא. שפשטות לשון הגמרא מורה שקידש דוד עד התהום, אך אפשר שכונתו הר"ש משאנן שאין כוונת הגמרא שקידש את כל הקרקע אלא רק באופן שתהיה שם מחילה ופתחה יהיה פתוח לקודש.

ואם ננקוט שאין קידש אף קרקע המקדש סתם תחזור הערת הבן איש חי כיצד נתיר מחילות הפתוחות לחול הרי הקרקע קדושה ועומדת ומי הפקיע קדושתה. ואם ננקוט שדוד לא קידש כלל קרקע המקדש סתם וכל מה שנקטה הגמרא שם שקידש היינו כיון שהמחילה פתוחה לקודש, הרי דבר זה דחוק מאד בלשון הגמרא שנקטה שדוד הוא שקידש את הקרקע. ולכאורה יהיה מבואר כאן בדעת הר"ש משאנן שאם יקדיש אדם בית כנסת ויאמר להדיא שאין כוונתו להקדיש את הקרקע, שוב החופר תחת הבית כנסת אף אם יפתח את המחילות לתוך בית הכנסת לא תהיה בהם קדושה, וזה ודאי חידוש גדול.

דבר אל בני ישראל ויקהו לי תרומה (שמות כה ב)

בש"ס סנדרהו דר"ל (דפ"ט) שאל האי מין לר"ג אליהם כהן הוא דכתיב ויקחו לי תרומה, כי קרב לשמה במאי טביל, אלימא וכו' אלא בנורא.

ותמוה למה שאל דווקא אליהם כהן הוא האי אפילו ישראל שטימא עצמו למת נמי צריך טבילה.

ונראה דמתא בש"ס נכרים אין להם נזירות דכתיב בפרשת נזירות ועל כל נפשות וכו' לא יבא לאביו ולאמו כי יטמא ודרשנין כי שטייב בו דין טומאה שייך בו דין נזירות לאמרי עכ"ס דלא שייך בו דין טומאה. ומקשה הא גופא מיל', ומשני מ' שיש לו דין טהרה יש לו דין טומאה משא"כ עכ"ס דאין לו טהרה עולמית. ולפי זה קשה איך קאמר דב"ה כהן הוא הא בפרשת כהנים נמי מתיב לאביו ולאמו וכו' ונדרשו נמי למי ששייך בו טהרה וטהרה שיהי' בו פרשת כהנים משא"כ הקב"ה דל"ש לו טהרה לפי סברת המין אם כן לא יוכל להיות כהן. אך לפי תשובת ר"ג דב"ה טביל בנורא א"כ שפיר יוכל הקב"ה להיות כהן.

והשתא אתי ביכור בלא דאמר הקב"ה כהן הוא דכתיב וכו' לא היה מקום לשאלת המין במאי טביל, דיש לומר אדרבה היא הנותנת כיון דאין לו טהרה אין לו טומאה, ולכן קאמר דכהן הוא וקשה כנ"ל ועל"כ צריך לומר דיש לו טהרה ושפיר שאל במאי טביל ודוק.

(דברי יוחנן)

ותכלת וארגמן ותולעת שני וישן ועדים. (שמות כה ד)

היינו כמ"ש דר"ל (ברכות טז) על פסוק (במדבר יד) זאת התורה אדם כי ימות באוהל, אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה. זהו 'ותכלת' שילכה גופו על התורה ומצות ויקסוק תורתו ומצות בלי הפסק, שמכל התורה והמצות שאדם עושה בחייו עושה מן חלוקא ורדנן שילבש לאחר מותו. ואם הפסוק אצלו יום אחד מלעסוק בתורה ומצות אזי חסר מן הלבוש באותו מקום.

ולא עוד קשה לו למחר לעסוק עוד בתורה ומצות כמו שאמר דר"ל (ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה) אם בטלת יום יומיים בטלת, ומה שד"מ רמ"א אורב בנד שאם נפסק במקום אחד אין יכול לארונן עוד עד שיקשר חלק נפסקת חלק הראשון, וכן יקשה לעצמו שהפסוק וביטל יום אחד מלארונן חלוקא ורדנן עד שיקשר וידביק אלא שהתורה והמצות לארונה ולעשות תורה ומצות להיות מהם חלוקא ורדנן, זהו 'וארגמן' משלשן אריגה.

ואמר לו (מ"ה טז) על עוד מהמ"ש שנקרא עדני העצני שמעדר עצמו כתולעת בשעה שסוקק בתורה וכו', זהו 'ותולעת שני' היינו שדעך להיות כתולעת בשעה ששונה ועוסק בתורה.

וצריך האדם לעסוק בתורה ומצות בשמחה ולהרחיק מן העצבות כמ"ש (תהילים ק) צדור את ה' בשמחה, זהו 'ישש' שיהא לשון שמחה.

וצריך האדם להיות עד כנמר כמ"ש דר"ל (אבות פ"ה מ"ה) היו עד כנמר וכמ"ש (ביצה כה) תמור רבי מאיר אומר מפני מה נתנה תורה לישראל מפני שהם עזים, ומתורש במדרש בידר שהעם שיכולים בני ישראל להעזי אפילו נגד מלך או שר שלא לעבור על חובתו זהו 'ועזים' מלשון עד כנמר: (נחלת שמעון)

ערת אילם מאדמים וערת תחשים וצץ יעקב. (שמות כה ה)

ומאין היו להם במדבר, פרש רבי נתנומא: יעקב אבינו צפה ברוח הקדש שעתידין ישראל לנבט משכן במדבר, והביא ארזים למצרים ונטעם, וצוה לבניו לטלם עמם כשיצאו ממצרים (רש"י):

ומאין היה להם במדבר. קשה שטא ממצרים הביאו או קנו בארצות ומאין כמו שאמר דר"ל (רומא קה) על פסוק ונסית את אצתך, דלא קאי על מן שהיה נבלע באיברי אדם קאי אאמאכלים שקנו מתגרי אומות העולם.

ואגב נדקדק לשון רש"י שאמר ומאין היה ולא אמר מאין בלא וי"ל. אלא ואין דיש קושיא בלא קושיא וזו דמאין היה להם, דהיינו קשה ל"ל עצי נטיים בכל מקומות המושב ד' לומר ורשעים כמ"ש (לענין מצא) אתה במדבר ארץ שטה. בשלמא במקום דלא בעינן רק חתיכה מן האילן כגון במצורע דצריך ער ארץ משה' כתיב עץ, אבל כאן בעינן אילן גופיה לעשותו לקרשים ל"ל עץ, משה' כתב ומאין היה להם, מירוש דקשה עוד מאין האילן וצ"ל ה'הכתוב קאי על מה שנטע בעצי במצרים. וכן אמר עצי מחותן שטיים שהיו בה מניטיות עצי ודבר זה מורה לו המלכות. ובפרשת מצורע בפסוק ועץ ארץ דקדק נמי רש"י לשון ועץ ע"ש דבריו:

(דבר דוד לט"ז)

עשרת בני המן

קריאת עשרת בני המן על ידי הציבור

בטעם הדבר כתב בצפת עננה (ח"ג) השטותם להלכות גירושין) שאף שיוצאים ידי חובת קריאת המגילה מדין שומע כעונה, אך אין זה מועיל אלא לעצם קריאת המגילה, אבל כאן שיש דין קריאה בבנימה אחת לזה לא מועיל שומע כעונה.

ובערוך השולחן (סו"ט ח"א) כתב הסעם: "דבא הוה עיקר הישועה".

ובזה השולחן (חלק א, סימן תרצ) כתב: "דמכין שהקרא אומר ה' בי המן במשימה אחת דין הדבר קצת מאד לשמוע אז ממנו כל מלה ומלה ובפרט שיש קריאים שממש בולעים שם את כל התיבות כידוע ועל כן נתקן שכל אימא לא לעצמו ה' המן".

כתיבת עשרת בני המן

יש פנהים לכתוב עשרת בני המן בכתב גדול על דף שלם.

ובביאור הגר"א "וא"ח סימן תרצה סק"ה) תמה על זה שלא הוזכר דבר זה במסורה.

ובשו"ת בית אפרים (סייגם סט"ט-ט"ז) יעקב בנו של הנועד ביהודה שבמסורה לא נכתב אלא בדברים שחייבים לכתוב בכתב גדול, משא"כ עשרת בני המן שאינם נכתבים בכתב גדול אלא כדי לכתובם על דף שלם ואם לעשה המגילה י"א שורות יכתוב בכתב גדול כשאר המגילה, לכן לא נכתבו במסורה. וכן נהגו רבים לעשות המגילה י"א שורות כדי לכתוב את עשרת בני המן בדף שלם מחד גיסא ולא לכתובם בכתב שונה משאר המגילה כדעת הגר"א מאירך גיסא.

[מתוך הערך מגילת אהרן]

אוצר האגדה / אגדות הדף היומי / מנינים: משיב עצמו בחייו

ביאור חילוקי השמות של הר המוריה

"לא כאברהם שכתוב בו הר, ולא כיצחק שכתוב בו שדה, אלא כיעקב שקראו בו וכו'" (פסחים פח)

כתב המהרש"א לבאר שאברהם קראו הר ע"ש בית המקדש הראשונה שהיתה בו שמירה והשכינה אבל לא היתה שמירה מעולה אלא שמירת עראי כמו השומר בראש ההר ששמירתו הינה כללית ועראית. ויצחק קראו שדה ע"ש השני שמירת השכינה שהיתה בו היתה בבחינת שדה, והינו שמירה פחותה ביותר כבשדה, שלא רק שסופו שנחרב (כבית ראשון) אלא שיש חיו חסידים בו כמה בדברים שהיו בבית ראשון וכדאיתא ביומא כא: חמשה בדורים שהיו בבית ראשון ולא היו בבית שני, ועליו נאמר ציון שדה תחרש. ויעקב קראו ע"ש ביהמ"ק השלישי שיבנה המוריה בימינו ובו תהיה שמירה מעולה בבית וכמ"ש "אל בית אלהי יעקב".

ובחזקת דבר ביאר ע"פ משה"כ במשנה באבות (פ"א משנה ב) "על שלשה דברים העולם עומד על התורה על העבודה ועל גמילות חסדים" שישנם ג' עמודים של השגחה פרטית בעולם, וכל עמוד כמיון כנגד א' מעמודים אלו של תורה עבודה וגמ"ל. ואף שהאבות הקדושים עסקו רק העמודים, מ"כ כל א' הצטוו והתחייב ביסוד אחד. אברהם אבינו יסוד עבודתו היה בעמוד של תורה וכמ"ש באבות דר"ג (פ"ג מ"א) שהיה עמל בתורה עד שהיו שתי כליותיו יוצעות לו חכמה, וכן מצאנו במסכת ע"ר (ד"ט טז) ששני אלפים שנים של תורה התחילו מעת שהיה אברהם אבינו בן ג'ב. ויכין יסוד עבודתו היה בעמוד התורה, כל ההשגחה פרטית שהיתה לו היתה מעמוד זה, והשגחה זו הינה מענין חרב שהתורה נקראת חרב כמ"ש במסכת שבת (ד"ט טז) על הפסוק "חורבן על ידך" וכן מצאנו שהתורה נקראת 'שמירת' שהיא משמרת מכל רע. ולכן כל המעשים שמוספריים עליו בתורה הם מענייניו מחלומות והולתו שהיה מזה בדברים פלאיות את כל הקמים עליו, ואף שוראדי אברהם היה מושגת גם בענייני פרנסה ושלוש, מ"כ"ם יסוד עבודתו הינו בעמוד התורה, ויורשו ההשגחה הפרטית שהיתה בו הינה מיסוד זה. יצחק אבינו יסוד עבודתו היה 'עבודה' - פתיליה וכמ"ש בליקוט שמעוני (במדבר רמז תשנ"ט) שיצחק היה שקוע תמיד בפרנסה, ולכן כל ההשגחה המוספריים עליו בתורה הם על ההשגחה שהיתה לו בענייני פרנסה, שההשגחה פרטית של ענייני פרנסה נובעת ונמשכת מיסוד העבודה. יעקב אבינו יסוד עבודתו והצטיינותו היו בגמילות חסדים, וכוון מה שמר על צאן בלבן במיתות נפש, ולכן עיקר המעשים המוספריים עליו בתורה הינם מענייני שמירת השלום למעלה מן הטבע.

ולפי זה יבואר היטב שינוי השמות- אברהם קרא להר המוריה 'הר' משום שעיקר שמירתו וההשגחה פרטית עליו היתה מיסוד מחלמה וכלל, ולכן המשיגו להר שזו המקום המסוול לצנח במלחמה. יצחק קראו 'שדה' לפי שהצטיינותו היתה בעמוד העבודה שממנו מושפע השפע והפרנסה, ולכן המשיגו להר שהיה שהוא שממנו באה הפרנסה. ויעקב יסוד עבודתו והתחייב בעמוד של גמילות חסדים שממנו השפעת השלום, קראו בית שזו המקום הגורם שלום לדרים בו וכמ"ש(שמואל א פרק כה) ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום.

1 ומעתה תתייבש בנאמן בלוי הקושיה המפורסמת מדוע לא הוזכר בתורה סיפור אור כשדים והצלת אברהם אבינו ממדבר. כיוון שפנישה חי קודם שלמד תורה, הצלו אז אינה מחשבתה פרטית הנובעת מיסוד התורה, ואין לא כשאר הצלולות שהיו מחשבתה פרטית הנובעת מיסוד התורה, וכוונת התורה להדגיש את דרכו של אברהם אבינו שהתחייב חסד התורה.

דף פה - טומאה ב'יוצא', אבר שיצא מקצתו

1. גזרו טומאה על פיגול משום החשד שכהנים יפגלו את הקרבן בכוונה משום שנאה, וגזרו טומאה על נותר משום החשד שכהנים יתעצלו לאכול את הקדשים. נחלקו בגמרא אם גזרו טומאה על שיעור כזית כשיעור איסורו, או רק על שיעור כביצה כשיעור טומאת אוכלים מהתורה שהוא בכביצה.

2. הסתפקו בגמרא אם גזרו טומאה על בשר קדשים שיצא חוץ למחיצתו, או שרק על נותר גזרו, ולא גזרו ביוצא שלא חששו שיבואו לעשות מעשה בידים להוציא את הקדשים. בקרבן פסח לא גזרו על יוצא משום שרבים הם ומותר כך זריזים הם ומזהירים אחד את השני.

3. למדו מהפסוק שהמוציא בשר פסח מחבורה לחבורה עובר בלאו. אולם אינו חייב עד שיהיה עקירה והנחה כמו במלאכת הוצאה בשבת.

4. **משנה:** אבר שיצא מקצתו חותך עד שמגיע לעצם וקולף עד שמגיע לפרק וחותר ובמוקדשין קוצץ בקופיץ שאין בו משום שבירת העצם מן האגף ולפנים כלפנים מן האגף ולחוץ כלחוץ החלונות ועובי החומה כלפנים.

5. לדעת רב גם לענין תפילה העומד מחוץ לפתח אינו מצטרף למניין. לדעת רבי יהושע בן לוי לתפילה משורף שאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמיים.

6. המשנה לכאורה סותרת את עצמה לענין האגף עצמו אם הוא כלפנים או לחוץ. ההסבר הוא שלענין שערי העזרה האגף כלפנים, ולענין שערי ירושלים האגף כלחוץ, שבכוונה לא קידשו על מנת שיכולו המצורעים לשבת שם ולהתגונן מהמשמש ומהגשם.

דף פו - האם גגים נתקדשו, פסח בשני מקומות ושתי חבורות

1. גגים ועליות של העזרה ושל ירושלים לא נתקדשו. **שלושה יוצאים מן הכלל שנתקדשו:** א. עליות ההיכל, ב. גג ששורה לקרקע העזרה, ג. הגגות נתקדשו להניח את כלי הקודש הנצרכים לבנין.

2. **משנה:** שתי חבורות שהיו אוכלין בבית אחד אלו הופכין את פניהם הילך ואוכלין ואלו הופכין את פניהם הילך ואוכלין והמיחם באמצע כשהשמש עומד למזוג קופץ את פיו ומחזיר את פניו עד שמגיע אצל חבורתו ואוכל והכלה הופכת את פניה ואוכלת.

3. המשנה שלנו היא דעת רבי יהודה שסבור שיש אם למסורת ולמד בפסוקים שהפסח עצמו נאכל בשתי חבורות או שני מקומות, ואילו האדם אסור לו לאכול בשתי חבורות או שני מקומות. לעומתו רבי שמעון סבור שיש אם למסורת ולמד בפסוקים ההפך, שהפסח נאכל רק בחבורה אחת, ואילו האדם יכול לאכול בשני מקומות.

4. יש להסתפק אם עניית מחיצה נחשבת כשתי חבורות ואם סילוק מחיצה נחשב כשני מקומות. ספק זה נשאר בתיקו.

פרק האשה

דף פז - מינוי בחבורת קרבן הפסח

1. **משנה:** האשה בזמן שהיא בבית בעלה שחט עליה בעלה ושחט עליה אביה תאכל משל בעלה הלכה רגל ראשון לעשות

בבית אביה שחט עליה אביה ושחט עליה בעלה תאכל במקום שהיא רוצה יתום ששחטו עליו אפוטורפסין יאכל במקום שהוא רוצה עבד של שני שותפין לא יאכל משל שניהן מי שחציו עבד וחציו בן חורין לא יאכל משל רבו.

2. אין הוכחה שיש ברירה מהמבואר במשנה שאשה אוכלת במקום שהיא רוצה, כי יש לפרש את המשנה שהאשה צריכה להחליט בשעת שחיטה באיזה חבורה היא אוכלת.

3. המשנה מדברת על אשה שאינה רדופה ללכת לבית אביה. באשה רדופה לילך לבית אביה הדין הוא שרגל ראשון אוכלת אצל אביה ומכאן ואילך איפה שהיא רוצה.

4. מכיון שהושע חשב שנוכח להחליף את ישראל באומה אחרת ה' אמר לו לשאת זונה ולהוליד ילדים ולגרש את האשה, ועל ידי שהיה לו קשה לגרשה הבין בקל וחומר שאין להחליף את עם ישראל.

5. ה' הגלה את ישראל לבין האומות כדי שיתווספו עליהם גרים ושלא יוכלו ללכותם.

6. נאמר כמה טעמים שה' הגלה את ישראל לבלב: א. גזרותיהם קלות משל הרומיים. ב. בבל עמוקה כשאלו וה' יפדם משם במהרה. ג. קרוב לשונם ללשון תורה. ד. אברהם יצא מאור כשדים וכן ישראל חזרו לבית אמן. ה. שיאכלו תמרים שמצויים בבל ויעסקו בתורה.

דף פח - מינוי בחבורת קרבן הפסח

1. אין הוכחה שיש ברירה מהמבואר במשנה שיתום אוכל במקום שהוא רוצה, משום שמהתורה אין האדם צריך את דעתו של בניו הקטנים, וכן אפוטורפוס לא צריך את דעתו של היתום.

2. אין אדם צריך לשחיטת הפסח את דעתם של בניו ובנותיו הקטנים ועבדו ושפחתו הכנענים אלא לוקחם בעל כרחם. אולם צריך את דעתו של אשתו, בניו ובנותיו הגדולים ושל עבדו ושפחתו העברים. אולם מסתמא כל עוד שלא מיחו דעתם לאכול אם בעל הבית.

3. למדנו במשנה שעבד של שני שותפין לא יאכל משל שניהם. הגמרא הוסיפה על פי הברייתא שאם האדונים לא מקפידים, העבד יכול לאכול מאיזה שירצה.

4. במשנה למדנו שחציו עבד וחציו בן חורין אינו אוכל משל רבו, ומדויק מכך שאוכל משל עצמו. הטעם הוא כי בית הלל הודו לבית שמאי שכופין את האדון לשחררו, ולכן הוא כבן חורין.

5. **משנה:** האומר לעבדו צא ושחט עלי את הפסח שחט גדי יאכל שחט טלה יאכל שחט גדי וטלה יאכל מן הראשון שחט מה אמר לו רבו כיצד יעשה ישחט טלה וגדי ויאמר אם גדי אמר לו רבי גדי שחט עלי וטלה שלי ואם טלה אמר לו רבי הטלה שלו וגדי שלי שחט רבו מה אמר לו שניהן יצאו לבית השריפה ופטורין מלעשות פסח שני.

6. מבואר במשנה שאם העבד שחט גדי וטלה יאכל האדון מן הראשון. מדובר בפסח ומלכתו שתלויים בעבדיהם ואינם מקפידים מה יאכלו. באדם אחר שמקפיד אינו יכול לאכול מאף קרבן כי אין ברירה.

7. למדנו במשנה שאם שחט רבו מה שאמר לו, שניהם יצאו לבית השריפה ופטור מפסח שני. נחלקו בגמרא אם פטור מפסח שני דווקא כאשר שחט לאחר זריקה אבל אם שחט לפני זריקה חייב בפסח שני, או שאפילו אם שחט לפני זריקה פטור מפסח שני משום שקמי שמיא גליא איזה אחד הוא הפסח הכשר.

דף פט - עד מתי נמנין ומושכין ידיהם מהפסח, מתי מותר לומר לאדם ליטול חלקו ולצאת מהחבורה

1. משנה: האומר לבניו: "הריני שוחט את הפסח על מי שיעלה כמך ראשון לירושלים", כיון שהכניס הראשון ראשו ורובו - זכה בחלקו, ומזכה את אחיו עמו.

2. לא מוכח מהמשנה שיש ברירה, אלא כוונת המשנה שבאמת האבא מינה את כל ילדיו על הפסח בכל מקרה. ורק לזרם במצוות אמר להם שמי שיעלה ראשון לירושלים הוא יזכה ויזכה את אחיו עמו.

3. משנה: לעולם נמנין עליו עד שיהיה בו כזית לכל אחד ואחד. נמנין ומושכין את ידיהן ממנו עד שישחט. רבי שמעון אומר: עד שיזרק את הדם.

4. רבי שמעון מסכים שלא ניתן להימנות על הפסח אחרי השחיטה. הוא חולק במשיכה מהפסח שלדעתו מושכין את ידיהם מהפסח עד הזריקה. המחלוקת היא בדרשות הפסוקים.

5. משנה: הממנה עמו אחר בחלקו - רשאי בני חבורה ליתן לו את שלו, והוא אוכל משלו והן אוכלין משלהן.

6. בני חבורה שאחד מהם ממנה לאכול הרבה בקרבן הפסח מותר להם לומר לו טול חלקך וצא. אם אדם לא אוכל ממנה לאכול הרבה אין רשאים ליחלק (פסקי הרי"ד - כלומר אם צד אחד לא רוצה להיחלק).

דף צ - פסח ממון בעלים או ממון גבוה, על איזה טמאים שוחטים את הפסח

1. לדעת רבי אושעיא: לדעת רבי למדנו מהפסוק שקרבן פסח הוא ממון בעלים, וכאשר ישראל מקדישים את קרבן הפסח הם משיירים חלק מהקדושה. לכן לאחר שאדם הקדיש שה לפסחו הוא יכול להמנות אחרים על פסחו, והמעות שהוא מקבל שהקדשו לקרבן פסח יהיו חולין ויכול להשתמש במעות לצרכו (ואולי רק לצורך מצה ומרור). **לדעת אבאי:** רבי לא סבור שפסח ממון בעלים, ואין שיוור בהקדשה. לדעתו רבי סבור שיש שיוור רק במעות שאדם מקדיש לקרבן פסח שיוכל לתת אותם במתנה ואחר כך להימנות על הקרבן פסח בחינם.

2. המוכר עולתו ושלמיו לא עשה כלום משום שהקרבן אינו של המוכר, וקנסו את הקונה שכל המעות יפלו לדבה. לדעת רבי יוסי הגלילי המכירה כן נתפסת בשלמים, שלדעתו קדשים קלים ממון בעלים הם.

3. משנה: זב שראה שתי ראיות - שוחטין עליו בשביעי. ראה שלש - שוחטין עליו בשמיני שלו. שומרת יום כנגד יום -

שוחטין עליה בשני שלה. ראתה שני ימים - שוחטין עליה בשלישי. והזהבה שוחטין עליה בשמיני.

4. לדעת רב מדארייתא אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ אף שיכול לטבול ולהיטהר. לדעת עולא שוחטין וזורקין עליו.

5. הטעם ששוחטים וזורקים על מחוסר כפרה ולא חוששים שלא יוקרב הקרבן, משום שמדובר שנתן לכהנים כבר את דמי הקרבנות, וחזקה על הכהנים שיקריבו את כל הקרבנות.

דף צא - שחיטה עבור מי שספק אם יאכל, שחיטה על יחיד, חיוב נשים בפסח

1. משנה: האנון והמפקח את הגל וכן במי שהבטיחוהו להוציאו מבית האסורים והחולה והזקן שהן יכולין לאכול כזית שוחטין עליהן על כולם אין שוחטין עליהן בפני עצמן שמא יביאו את הפסח לידי פסול לפיכך אם אירע בהן פסול פטורין מלעשות פסח שני חוץ מן המפקח בגל שהוא טמא מתחלתו.

2. המשנה מדברת על מי שנמצא בבית אסורים של גויים אבל בבית אסורים של ישראל אם הבטיחו לאסיר שיסחררוהו שוחטים עליו בפני עצמו.

3. אם בית האסורים של הגויים נמצא בתוך ירושלים שוחטים עליו בפני עצמו משום שיכולים להביא לו לתוך בית האסורים לאכול.

4. המשנה מדברת על גל עגול אבל גל ארוך פטור מפסח שני משום שאולי היה טהור בשעת שחיטה.

5. משנה: אין שוחטין את הפסח על היחיד דברי רבי יהודה ורבי יוסי המתיר ואפילו חבורה של מאה שאין יכולין לאכול כזית אין שוחטין עליהן וזאין עושין חבורת נשים ועבדים וקטנים.

6. הפירוש לסוף המשנה הוא שאין עושין חבורות של נשים יחד עם עבדים או עבדים יחד עם קטנים אבל כל קבוצה בנפרד מותר.

7. שלש דעות לגבי חובת נשים בפסח: א. **רבי יהודה:** בראשון חובה ובשני רשות (ומצטרפות לקרבן של גברים). ב. **רבי יוסי:** בשניהם חובה. ג. **רבי שמעון:** בראשון רשות, ובשני לא עושה כלל. התנאים נחלקו בדרשות הפסוקים.

8. אין עושין חבורה שכולה גרים משום שידקדקו בו ויביאוהו לידי פסול.

9. משנה: און טובל ואוכל את פסחו לערב אבל לא בקדשים. השומע על מתו, והמלקט לו עצמות, טובל ואוכל בקדשים. גר שנתגייר בערב פסח, בית שמאי אומרים, טובל ואוכל את פסחו לערב. ובית הלל אומרים, הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר.

עד דלא ידע

נמשלה התורה ל"ן, יין מנינו שבעים ואף התורה ניתנה בשבעים לשון וניתנה להידרש בשבעים פנים, במאמר הנוכחי בחרנו להציג שאלה אחת פשוטה ויסודית שרבים מרבותינו האחרונים דנקו לה, כשכל אחד מיישבה בסגנון בית מדרשו. כל הנחלים הולכים אל הים אך אין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד.

חיוב שתיית יין בפורים וביום טוב

בשני מקומות מצינו ציווי לשותות יין כחלק מחיוב השמחה, האחד לגבי שמחת יום טוב והאחר לגבי שמחת פורים.

כן כותב הרמב"ם בהלכות יום טוב (פרק ו' הלכות י"ז-י"ח):

"ושמונת ימי החג עם שאר ימי טובים כולם אסורים בהספד ותענית, וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב וכו', כיצד וכו' והאנשים אוכלין בשר ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ב"ו וכו'".

וכה דבריו בהלכות מגילה (פרק ב' הלכה ט'):

"כיצד חובת סעודה זו, שאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרות".

על פניו נראה כי חיוב השמחה ביום טוב זהה ומקביל לחיוב השמחה בפורים, בשני המקומות מחייבת השמחה את האדם לגורם באמצעים שונים להופעת השמחה, ביניהם גם באמצעות שתיית יין כי "אין שמחה אלא ב"ו".

אמנם חילוקים שונים קיימים בין שתי מצוות אלו, חילוקים מהותיים כל כך, שבכוחם להעמיד את כל ההשוואה בין שתי המצוות בסימן שאלה גדול.

רביעית יין או עד דלא ידע

במסגרת מלמדנו זה נעמוד על חילוק אחד יסודי ומהותי הנוגע לשיעור וכמות השתייה אותה נדרש האדם לשתות כחלק מניסיונותיו להגיע לכדי שמחה.

לגבי פורים כבר הובאו דברי הרמב"ם יקובע את שיעור השתייה: "עד שישתכר וירדם בשכרות". אלו גם דבריה המפורסמים של הגמרא במסכת מגילה (דף ז' עמוד ב'): "חייב איש לבסומו בפוראי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי". כלומר נדרשת מהאדם שתיית יין בכמות עצומה שתגרסם לו לשכרות מוחלטת ולהרדמות בשכרות.

שונה לחלוטין שיעור השתייה ביום טוב, כפי שעולה מדברי הרמב"ם באותו הפרק:

"נשאדם אוכל ושותה ושמח ברגל, לא ימשך בין ובשחוק ובקלות ראש ויאמר שכל מי שיוסף בזה ירבה במצות שמחה, שהשכרות והשחוק הרבה וקלות הראש אינה שמחה אלא הוללות וסכלות ולא נצטינו על ההוללות והסכלות אלא על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל".

זהו אם כן החילוק הראשון בין חיוב שתיית יין בפורים לחיוב שתיית יין בשאר ימים טובים. בפורים יש לשתות ולשתות ושוב לשתות ואילו בשאר ימים טובים אפשר ורצוי להסתפק ברביעית יין.

שאלה זו שאחרונים רבים דנקו ליישבה, הובאה גם לפני שלוש גדולי עולם בדמנים שונים, רבי שניאור זלמן מלאדי בעל התניא, רבי יצחק זאב הלוי סולובייצ'יק ה'ברסקער-רב' ורבי יצחק הוטנר הפ'חד יצחק'. לא אחד מהם פתר את השאלה בדרכו הוא. תשובותיהם לפניהם.

תשובות ה'בעל התניא'

בספר אור תורה (דף ח"א עמוד א') מובאת תשובת בעל התניא לשאלה זו. כידוע, העולם הגשמי הינו תוצר של השתלשלות העולמות זה מתוך זה כשהדרגה העליונה היא התכלתלות מוחלטת באור אין סוף ברוך הוא. השתלשלות זו של העולמות נרמזת בשם הו"ה, ובחינה זו מוגבלת כפי שכל העולמות שאחרי תחילת ההשתלשלות מוגבלים אף הם.

משום כך, לגבי שמחת יום טוב עליה נאמר בפסוק (תהלים פרק ל"ג פסוק א') "רנו צדיקים בהו"ה", השמחה מוגבלת וברביעית יין יוצא אדם ידי חובתו

שונה מכך משמחת פורים, מאחר שבדמן מרדכי ואסתר מסרו ישראל את נפשם בביטול גמור לאור אין סוף ברוך הוא, והשליכו ממש חייהם מנגד שלא להפירד ממהותו ועצמותו יתברך. הרי שבכך התחברו חיבור עצום עם מקום הנמצא למעלה מבחינת דעת, למעלה מכל השתלשלות העולמות, ולכן אף עתה השמחה היא ללא שיעור "עד דלא ידע".

תשובות ה'ברסקער-רב'

גם הרב מברסק נזקק לקושייה זו, ויישבה לפי דרכו. וכך הביא בשמו הרב אריה פומרנצ'יק בספרו עמק ברכה (סעודת פורים, עמוד קכ"ו): שונה במהות חיוב שתיית היין בפורים מחיוב שתייתו בשאר ימים טובים.

בעוד שבכל יום טוב עיקר החיוב הוא לשמוח בהשם, ככתוב "ושמחת בחגך", ואילו היין והבשר אינם אלא סיבה לעורר את השמחה. הרי שבפורים החיוב הוא גם לשתות, שהרי כך נאמר במגילה "יום שמשת ומשח"ה".

כנגזרת ישירה מכך, שונה שיעור חיוב שתיית היין ביום טוב משיעור חיוב שתיית היין בפורים. ביום טוב שכל מטרת היין היא כסיבה להתעוררות השמחה, הרי שברביעית יין די שהרי אם התעורר בכך לשמחה שוב קיים המצווה לשמוח בחג ואין לו צורך בשתיית יין הרבה.

שונה מן שתיית היין בפורים, הן אמת שכבר שתה הוא רביעית יין ושמח הוא, אך מה בכך הלא עדיין מחוייב הוא בשתיית רביעית נוספת כי לעולם מחוייב הוא ב"יום משתה". מתי אם כן יטטר מחיוב זה? כשיבאו לכדי "עד דלא ידע" שוב הרי הוא שטה הפטור מכל מצוות שבתורה.

תשובות הפ'חד יצחק'

רבי יצחק הוטנר שנדרש אך הוא לשאלה זו בספרו 'פחד יצחק' (פורים, ענין ל'), השיב על כך במשל: שלוש חולים היו שנתרפאו ממחלתם ועשו סעודה גדולה להודאה והודיה על שמחת הבראתם, אך לא זהה היתה שמחתם, הן חולה אחד מחלתו היתה מחלה ידועה רוב חולים בה לחיים ואך מעוטם למיתה הם עומדים. שמח הוא בשמחת הצלתו אך אין להשוותה לשמחת רעהו. רעהו זה מחלתו מחלה חשוכה מרפא היתה, ודוקטור מופלג שהזדמן במקרה לעיירתו ובידו משחת פלא חדשה הביא מזור למחלתו. שמחתו של זה היתה כמובן רבה לאין שיעור משמחתו של הראשון, אך עדיין לא קרבה לשמחתו של זה האחרון.

ומדוע? כי החולה השלישי חולה היה במרה שחורה, בדאגון ועצב היה שר'י זה ימים רבים, ועתה הקלה מעליו המחלה ואט אט חדווה ושמחה שבו למלא את לבו. הוא החל את שמחת ההודיה שלו ואך חלפו כמה רגעים מתחילתה ושמחה החלה חודרת לעצמותיו, והשמחה על רפיוו הוסיפה אף היא על רפואתו, שהרי השמחה תרפה היא למרה שחורה וכל שמחה יתר נרפא ויתר ונתחייב יותר לשמחתו על רפיוו, וכן הלאה עד שיצא לבו מרוב שמחה.

כן הוא חילוק חיוב השמחה ביום טוב מחיוב השמחה בפורים, ביום טוב שמחים אנו בשמחת היום טוב שניתנה לנו באהבה מאת המקום ושיעור השמחה הוא ברביעית יין ותו לא. שונה מכך השמחה בפורים, שמחים אנו על מלכות של המן שהיה מזרע עמלק, עליו נאמר בפסוק (דברים פרק כ"ה פסוק י"ח) "אשר קרך בדרך", עמלק שהוא מקור הציון בעבודת השם, הגורם לעשיית המצוות מתוך קריות ועצב. השמחה על מלכות בקיום המצווה מתוך שמחה וחום היא היא חלק מהרפיו ממחלה זו ושמה 'עמלק', לכן, אחר שנשתה רביעית יין והשמחתו תחדור ללבנו, בזה עצמו נתחייב שוב לשתות עוד רביעית יין בהודיה לה' על שהצילנו מתחת ידיו הקרות של עמלק.

אודות אוצר הספרים היהודי השיתופי

אוצר הספרים היהודי השיתופי הוא תוצאה מוכרכת של התקדמות הטכנולוגיה ורעיונות חברתיים עצומים שבאו לעולם בעשור הראשון של המאה ה-21.

עם התורה – עם הספר, ידע לשמור את ספריו, את ספרי הקודש שלו שכללו את הספרות התורנית לגווניה. שימור של ספר אינו מתבטא רק בכריכתו ובליטוף אוהב של דפיו, אלא גם בשמירת תפוצתו ונגישותו לכל תלמיד חכם באשר הוא.

במשך אלפי שנים העתיקו יהודים את ספרותנו בעבודת יד מאומצת, תחילה את התורה שבכתב, ובהמשך 'מגילות סתרים' (ראו לדוגמה: בבלי שבת ו: ו) וספרות חז"ל הענפה, גאונים וראשונים.

בית המדרש השכיל לנצל כל מדיום חדש שהתפתח כדי להפיח חיים מחודשים ולהצמיח כנפי רוח לידע המקודש שהועבר מדור לדור ועל פני כל הגלובוס. עם המצאת הדפוס, ידעה הספרות היהודית תנופה גדולה, ובמשך מאות שנים הייתה זו משאת נפשם של רבנים ויהודים רבים להנציח את תורתם על גליון. תוחלתם של רבים נכזבה כשכתביהם היו למאכלת אש בגנזכי בתי הדפוס או בבתייהם ובתי יורשיהם, אך לאורם של רבים אחרים זכינו להתהלך.

כבר בשנות ה-60 של המאה ה-20 החלו במכון ויצמן ליצור את פרויקט השו"ת (המנוהל היום במסגרת אוניברסיטת בר אילן), במסגרת ניסיון בראשיתי זה של מעבר מעולם הדפוס לעולם הדיגיטלי שבו לכל איש האפשרות לצרוך את הידע שלו מהמכשיר המתאים לו ובעיצוב הנאה לטעמו, נעשה שימוש רב במדעי המחשב כדי להעמיק את יכולת כריית המידע ואחזור מספרות השו"ת היהודית ובהמשך משאר ארון הספרים היהודי, ויושמה לראשונה האפשרות לקשר בין המאגרים התורניים העתיקים באמצעות קישורי-על (היפר-לינקים). פרויקט זה זמן בתשלום ורבים נהנים ממנו. ב-2012 הועלתה לרשת האינטרנט יוזמה דומה, אך זמינה בחינם, המאפשרת לכותבים פרטיים ולגופים החפצים בכך לפרסם תחת רישיונות נדיבים של "Public Domain" (נחלת הכלל, רשות הציבור) את הטקסטים היסודיים של ארון הספרים היהודי, ביוזמה זו הידועה בשם "ספריא" ניתן להשתמש דרך אפליקציות רבות, ורבים נהנים ולומדים בה. כוונת המייסדים להנגיש את ארון הספרים היהודי באמצעים אינטראקטיביים לקהלים גדלים והולכים.

שתי יוזמות ראויות לציון שהנגישו יחד למעלה מ-140,000 ספרים ודברי דפוס עבריים לקהל הגולשים, האחת בחינם והאחת בתשלום, הן: אתר HebrewBooks של חיים רוזנברג, ואתר אוצר החכמה של הרב ארז סלע. במיזמים אלה מונגש ארון הספרים היהודי בצורת הדפוס שלו, ברמות שונות של יכולת פענוח טקסט, וכנגזרת של יכולת זו – איכות החיפוש ואחזור המידע.

מיזם אוצר הספרים היהודי השיתופי, שהמחקר לקראת העלאתו לרשת האינטרנט החל ב-2010, וגרסת הבטא שלו הועלתה בראשית 2018, נוצר בידי קבוצת יזמים שחברו יחד לתרום מותחומי ההתמחויות שלהם כדי לאפשר את הרעיון הגדול הבא: מהדורה מדויקת ומוערת של ליבת הספרות היהודית התורנית. כהמשך לפרויקטים הקיימים של הנגשת טקסטים ברמה גבוהה של נאמנות למקור, יעשה המיזם שימוש בתגלית נוספת מן העשור הראשון של המאה ה-21 ויקיפדיה של ג'ימי ויילס. ויילס, והקהילה שהתאגדה סביבו ברחבי העולם כולו, הראו שניתן למצוא רובד נוסף של "חכמת המונים", הרי היא "חכמת ההמון המשכיל". הוכח שאנשים בעלי כישורים גבוהים בתחומם, נעתרים ונרתמים לתרום ידע ולחלוק את חכמתם עם אחרים בהתנדבות. ושמשך הזמן, למרות שגיאות הכרחיות בתוך התהליך, התוצאה הסופית הולכת ומשתפרת כל העת.

ביצירת מיזם "אוצר הספרים היהודי השיתופי" מלווים אותנו אנשי מכוני המחקר התורני המובילים בתחומם בישראל ובעולם, לצד מתנדבים בכירים בקהילת ויקיפדיה העברית, תלמידי חכמים מהשורה הראשונה ויועצי ניהול תוכן דיגיטלי. אנחנו מקווים לגבש קהילה יציבה של תלמידי חכמים שמטרתם לשם שמים ושהיו שותפים עמנו להגדיל תורה ולהאדירה.

בבית מדרש זה נלבן יחד סוגיות ההדרה, נוסף ציונים ומראי מקום, נציג שינויי נוסח מכתבי יד וממקורות נוספים, ובאופן כללי נביא את הטקסטים החשובים הללו לרמת ההדרה גבוהה. כזו שלא מתאפשרת בסביבה כלכלית לוחצת ובשוק ספרים קטן ודל-משאבים כמו זה שבו פועלים מכוני והוצאות הספרים התורניים.